

predstavništva u Zadru, Begonja donosi podatke o posebnom viznom režimu za Židove i stavlja ih u kontekst faktičnog provođenja postojećih antisemitskih državnih zakona. Ovim radom autor daje potpuniji uvid u političku orijentaciju Kraljevine Jugoslavije pred sam Drugi svjetski rat naglašavajući kako je ona bila izrazito fašističkog karaktera.

Posljednji članak u ovom broju *Radova – Vrsi pod njemačkom okupacijom u Drugom svjetskom ratu* – napisao je Marjan Diklić (233-263). U kontekstu ratnih zbivanja na području čitave sjeverne Dalmacije Diklić proučava sudjelovanje u ratu stanovništva Općine Nin od kapitulacije Italije 1943. godine, posebno se fokusirajući na selo Vrsi, čiji su se žitelji borili na obje zaraćene strane, iako u mnogo većem broju u partizanskim odredima, kako se može vidjeti iz priloženih popisa sudionika u ustašama, domobranima i partizanima te ratnih i civilnih žrtava. Rad završava raspravom o oslobođenju od fašističko-nacističke okupacije i uvođenju komunističke diktature.

Druga rubrika, *Ocjene i prikazi*, sastoji se od dva prikaza i jednog osvrta. Josip Celić autor je *Prikaza knjige o rapskom plemstvu, Osrt na knjigu o bombardiranju Zadra u Drugom svjetskom ratu* donosi Marjan Diklić, dok je *Prikaz monografije o najstarijoj pučkoj školi u BiH* napisao Tado Oršolić.

Članke ovog broja *Radova zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* karakterizira velika raznolikost u pravilu nedovoljno istraženih tema i problema koji obuhvaćaju različita povijesna razdoblja te se svakako može reći kako su oni vrijedan doprinos prije svega povijesti grada Zadra, ali i čitave Dalmacije uopće.

Filip Novosel

Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku, sv. 48, Zagreb – Dubrovnik 2010., 448 str.

U izdanju Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku objavljen je 2010. godine četrdeset i osmi svezak ugledne znanstvene serijske publikacije *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku*. Taj svezak obuhvaća vrlo raznolik i donosi širok spektar tema iz povijesti Dubrovnika i dubrovačkoga područja te Boke kotorske u razdoblju od srednjega vijeka do suvremenosti, a koji zahvaća i različite aspekte povijesti obrazovanja, arhitekture, teologije, diplomacije, kazališta, medicine, književnosti, svakodnevice i dr., obrađene u jedanaest izvornih znanstvenih radova. Osim znanstvenih studija, ovaj broj *Analisa* sadržava još i članak *in memoriam* posvećen nedavno preminulom dubrovačkom arheologu mr. sc. Ivici Žili te osam osvrta i prikaza.

U prvome radu toga sveska pod naslovom *Dubrovački studenti prava u kasnom srednjem vijeku* (9-45) Nella Lonza koristi se metodom prozopografije kako bi analizirala skupinu od osamnaest Dubrovčana koji su studirali pravo na talijanskim sveučilištima tijekom druge polovice 14. i u 15. stoljeću. Autoricu posebno zanimaju pitanja staleške pripadnosti studenata, mjesto njihova studiranja i koju vrstu prava odabiru za studij (rimsko, kanonsko ili oba prava). Zatim se istražuje stopa stjecanja doktorske titule te se prati njihova daljnja karijera i djelovanje. Na temelju izvršene analize autorica rekonstruira tipični profil dubrovačkoga pravника, intelektualca, a na kraju se daju i pretpostavke o pojedinačnim motivima za odlazak na studij.

Na temelju novootkrivenih arhivskih dokumenata, donesenih u prilogu rada pod naslovom *Palača vojvode Sandalja Hranića u Dubrovniku* (47-132), autori Nada Grujić i Danko Zelić

bave se okolnostima i etapama gradnje jednog od najreprezentativnijih dubrovačkih stambenih zdanja – Sandaljeve palače, izgrađene između 1420. i 1432. godine u neposrednoj blizini Kneževa dvora i dubrovačke katedrale i srušene u potresu 1667. godine. U radu se napose analizira položaj palače unutar srednjovjekovnog urbanog tkiva, zatim slijedi detaljna raščlamba njezine arhitekture nastajale postupno kroz različite rekonstrukcijske i adaptacijske zahvate i naposljetku se govori o prostornoj podijeljenosti i opremanju njezine unutrašnjosti. Autori su zasebna poglavlja posvetili majstorima koji su sudjelovali u graditeljskim i klesarskim poslovima na palači, zatim stanovnicima palače, novčanim sredstvima utrošenim u njezinu gradnju i adaptaciju i naposljetku je riječ o sudbini palače nakon Sandaljeve smrti.

Zdenka Janeković Römer, u radu naslovljenom *Novootkriveni autograf Filipa de Diversija iz 1455. godine: poslanice sv. Jeronima, sv. Augustina i drugih* (133-178), zahvaljujući nedavno otkrivenom opsežnom kodeksu (278 folija) koji se čuva u knjižnici grofa od Leicestera u Holkham Hallu u Norfolku u Engleskoj, a u kojem je Filip de Diversi vlastoručno prepisao poslanice najpoznatijih crkvenih otaca, donosi već poznate, ali i neke nove podatke o životopisu Filipa de Diversi i njegove obitelji. Tako se primjerice, na temelju razmatranog izvora, doznaje da je 1455. godine Filip još uvijek živ i boravi u Veneciji. Kroz Diversijev izbor poslanica uvrštenih u njegov autograf, autorica razmatra i recepciju crkvenih otaca kod humanističkih pisaca. U prilogu se navodi bibliografski popis svih poslanica prepisanih u kodeks s registima.

Retorika kojom se dubrovačka diplomacija tradicionalno koristila predkršćanskim državama, ističući pritom istaknutu ulogu Grada, koji se nalazi na granici s islamom i pravoslavljem, u obrani katolicizma, tema je koju je obradio Lovro Kunčević u radu *Retorika granice kršćanstva u diplomaciji renesansnog Dubrovnika* (179-211). Služeći se izvorima i relevantnom literaturom, autor opisuje povijesni razvoj retorike o Dubrovniku kao graničaru i branitelju kršćanstva, s kronološkim ishodištem u drugoj polovici 14. stoljeća do konca 16. stoljeća te pritom analizira okolnosti u kojima se ta retorika pojavljuje i u koje je svrhe bila korištena. Kako bi dubrovačku retoriku stavio u širi europski kontekst, autor je uspoređuje s retorikama drugih renesansnih država smještenih na granici religija.

U ovome svesku *Anala* našla se i jedna vrlo zanimljiva teatrološka tema obrađena u radu *Dubrovnik na najstarijoj hrvatskoj kazališnoj slici* (213-242) u kojemu Viktorija Franić Tomić i Slobodan Prosperov Novak opisuju i detaljno analiziraju jednu sliku kazališnoga prizora, smještenog u središte idealiziranoga grada u kojemu se nazire renesansni Dubrovnik. Riječ je o slici koja se nalazi u jednom od četiriju graduala dubrovačkoga nadbiskupa Rainalda Graziana, koji se čuvaju u općinskoj knjižnici talijanskoga grada Bagnacavallo, nedaleko od Ravenne. Autori daju pregled događaja oko otkrića graduala te ukratko opisuju život i djelovanje nadbiskupa Grazianija. Središnji dio rada čini prikaz razvitka renesansne scenografije i perspektivnih scenskih slika i naposljetku se daje iscrpan opis Dubrovnika u Grazianijevu Gradualu karakterizirajući ga kao *theatrum mundi*, odnosno naglašavajući koncept grada koji je doživljen kao ispunjen kazališni prostor.

Odnos crkve i države središnja je tema rada *'Dubia et consulta': Mišljenja državnih teologa Dubrovačke Republike u 17. i 18. stoljeću* (243-300) autora Relje Seferovića. U članku se govori o savjetodavnoj, ali i aktivnoj (diplomatskoj) ulozi teologa koji su radili u službi države, a naglasak je stavljen na one teologe koji su djelovali u baroknom Dubrovniku. Posebno se razmatra njihov izbor u državnu službu te porijeklo (kojemu su redu pripadali). Na temelju arhivskih

dokumenata iz fonda *Acta Sanctae Mariae Maioris* iz Državnoga arhiva u Dubrovniku, gdje su sačuvana 93 mišljenja državnih teologa, autor raščlanjuje pojedina aktualna državna i crkvena pitanja o kojima su se teolozi argumentirano očitovali ističući pritom da je s vremenom državni nadzor sve više jačao nad crkvom i njezinim službenicima.

Bolesti u djelima Iva Vojnovića tema je istoimenoga rada (301-319) Jelene Obradović-Mojaš. Prvi dio članka obuhvaća analizu nekolicine Vojnovićevih zapisa u kojima se očituje autorovo osobno svjedočanstvo o vlastitoj bolesti. U drugome dijelu autorica, na temelju analize pojedinih motiva iz Vojnovićeva književnog opusa, razlučuje koje su vrste bolesti bile zastupljene u dubrovačkome društvu njegova vremena te naglašava i senzibilitet samoga pisca koji je izravno doticao biće Grada, osobito nestajanja svoje aristokracije početkom 19. stoljeća.

Ivo Radoje autor je rada *Revitalizacija 'Dubrovačke parobrodarske plovidbe' 1919. i 1920. godine (Razdoblje rekvizicije)* u kojemu se, na bazi arhivskih vrela iz Državnog arhiva u Rijeci, rekonstruira prikaz zbivanja i okolnosti u razdoblju neposredno nakon Prvoga svjetskog rata vezanih uz status flote Dubrovačke parobrodarske plovidbe, koja je u razdoblju rekvizicije vraćena svom matičnom društvu. Posebna pozornost u radu posvećena je analizi financijske rekonstrukcije najma rekvizicije pojedinih parobroda u krunskoj protuvrijednosti, pri čemu je iznesen zaključak da su gospodarsko-upravljačke strukture iz pomorsko-brodarskog sektora u razmatranom razdoblju raspolagale velikim kapitalom, što je bio poticajni impuls za razvoj maritimnih i trgovačkih aktivnosti u novoj državi.

Kosta Strajnić i oblikovanje spomen križa na Srđu naslov je rada Patricije Veramenta u kojemu se opisuje inicijativa, izrada idejnih rješenja i realizacija podizanja spomen-križa na brdu Srđ iznad Dubrovnika godine 1935. u povodu obilježavanja tisuću devetstote godine Kristove smrti i muke za spas čovječanstva. Ideja za postavljanje spomen križa došla je od dubrovačkoga biskupa Josipa Marije Carevića, a ostvario ju je slovenski arhitekt Josip Plečnik, kojemu je povjerenje za izradu spomenika ukazao Kosta Strajnić, tadašnji konzervator u Nadleštvu za umjetnost i spomenike. U radu se donose slikovni prilozi idejnih rješenja spomen-križa.

U članku neobična naslova *Sapletene kletve* (377-396) Marijane Tomelić Ćurlin i Anite Runjić-Stoilove riječ je o jezičnoj analizi narodnih govornih tvorevina, među koje spada i kletva, koja se ubraja u usmene književne oblike. Autorice analiziraju priličan broj kletvi, prikupljenih 2005. godine u središnjemu dijelu poluotoka Pelješca, te nekoliko primjera kletvi iz lokalne priče *Saplele je njezině klětve*, koje je za potrebe istraživanja ispričala gospođa Rina Tomelić. Autorice su prikupljene kletve sistematizirale u pojedine tematske cjeline te su izvršile njihovu podrobniju jezičnu analizu.

Posljednji znanstveni rad ovoga sveska *Anala* članak je autorice Lovorke Čoralić pod naslovom *Iz prošlosti Boke: prčanjaska obitelj Florio* (397-414), u kojemu se rekonstruira uloga ove obitelji u društvenoj, crkvenoj i kulturnoj povijesti Prčanja. Najprije autorica prikazuje povijesni razvoj Prčnja kao mjesta značajne trgovačko-pomorske djelatnosti koja svoj procvat doživljava u 18. stoljeću, a zatim, na temelju neobjavljenih arhivskih vrela, opisuje djelovanje i ulogu pojedinih članova obitelji Florio, posebice u pomorstvu i trgovini Prčnja i Boke kotorske.

U siječnju 2010. preminuo je istaknuti dubrovački arheolog mr. sc. Ivica Žile (1954.–2010.), koji je radio u zvanju višega savjetnika-konzervatora u Upravi za zaštitu kulturne i prirodne baštine – Konzervatorskom odjelu Dubrovnik. Njemu je na stranicama ovoga sveska *Anala* posvećen tekst *in memoriam* (415-420), a uz biografiju priložena je i opsežna bibliografija nje-

govih radova koja svjedoči o njegovu znatnom doprinosu u arheološkim istraživanjima i radu na zaštiti dubrovačkih spomenika.

Četrdeseti i osmi svezak dubrovačkih *Analā* sadrži osam osvrtā i prikaza nedavno objavljenih knjiga i časopisa iz područja povijesnih znanosti (421-442), a nakraju se nalazi i popis svih izdanja Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku.

Nakraju spomenimo i da su svi radovi popraćeni sažetcima na engleskom jeziku, što omogućuje i stranim znanstvenicima barem djelomičan uvid u razmatranu problematiku. Može se zaključiti da radovi objavljeni u ovom svesku *Analā* predstavljaju najnovija znanstvena dostignuća u proučavanju različitih aspekata povijesti dubrovačkoga područja te su i tim brojem dubrovački *Analī* potvrdili svoju znanstvenu kvalitetu i pružili doprinos razvoju suvremene historiografije.

Zrinka Novak

***Problemi sjevernog Jadrana*, sv. 9, Rijeka 2008., 212 str.**

U izdanju Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, njezina Zavoda za povijesne i društvene znanosti u Rijeci i Područne jedinice u Puli, godine 2009. tiskan je deveti svezak znanstvene edicije *Problemi sjevernog Jadrana*. Godišnjak se bavi povijesnim, etnološkim i jezičnim temama Istre i Kvarnera te okolnog područja. Podijeljen je u dvije cjeline – prva nam donosi znanstvene članke i rasprave, dok se druga odnosi na prikaze recentnih znanstvenih publikacija i osvrtē na rad i postignuća eminentnih hrvatskih znanstvenika. Mjesto glavnog urednika potpisuje Miroslav Bertoša.

Svezak otvara članak Franje Šanjeka *Uloga papinstva u afirmaciji Hrvatske u ranom srednjem vijeku (7.–12. st.)* (7-25), u kojem autor posebnu pozornost pridaje odnosima papa i hrvatskih vladara. Povijesni susret Hrvata i papinstva povezuje se s pontifikatom pape Ivana IV. Dalmatinca (640.–642.) kada njegov poslanik opat Martin posjećuje Dalmaciju i Istru nakon dolaska Hrvata. Za vrijeme kneza Domagoja (864.–876.) i njegova izrazito borbenog i surovog odnosa prema Mlečanima dolazi do diplomatsko-političke krize u vezi Apostolske Stolice i Hrvata, no već za kratke Zdeslavove vladavine (878.–879.) odnosi s papinstvom postaju stabilniji. S dolaskom Branimira (879.–892.) papa Ivan VIII. hrvatskom vladaru priznaje *principatum terrenum*, odnosno zemaljsku vlast nad cijelom Hrvatskom. Veliku pažnju Šanjek je posvetio odnosima pape Grgura VII. (Hildebranda, 1073.–1085.) i hrvatskog kralja Dmitra Zvonimira (1075.–1089.), koji u vrijeme društvenih i religioznih promjena u zapadnom kršćanstvu podupire njegovu reformnu politiku. U hrvatskoj historiografiji zakletva vjernosti kralja Zvonimira papi iz 1075. godine pitanje je oko kojeg su podijeljena mišljenja. Dok neki povjesničari u njoj vide politički čin podlaganja hrvatske samostalnosti papinskoj svjetovnoj vlasti, autor misli da ga se treba shvatiti kao pojedinačan pravni zahtjev i osobni dokument Grgura VII. koji se ni u kojem slučaju ne može protumačiti kao dokument lenskog podaništva spram Papinske države. U nastavku članka Šanjek je obradio i pitanja redovništva, pismenosti, znanosti te duhovnog profila Hrvata u ranom i razvijenom srednjem vijeku.

Sljedeća tri članka odnose se na osobu znamenitog hrvatskog povjesničara Franje Račkog. Prvi od njih potpisuje Lujo Margetić, a rad nosi naslov *Utjecaj Račkoga na hrvatsku historiografiju* (27-40), pri čemu obrađuje ponajprije njegov doprinos u analizama važnih događaja